

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Ольга КРАВЧУК,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України*

У статті розглянуто приклад реалізації ідеї профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням через організацію науково-педагогічного експерименту в закладі загальної середньої освіти.

Ключові слова: *освітнє замовлення; науково-педагогічний експеримент; профільне навчання; еколого-економічне спрямування навчання; компетентнісний підхід.*

REALIZING THE IDEA OF PROFILE EDUCATION: FEATURES OF THE ORGANIZATION OF SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL EXPERIMENT. **Olga KRAVCHUK**, Ph. D., Senior Researcher of the Didactics Department at Institute of Pedagogy, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

The article describes an implementation example of the profile education for ecological-economic orientation.

Keywords: *educational needs; scientific-pedagogical experiment; profile education; ecological and economic direction of education; competence approach.*

Постановка проблеми. Освіта є провідним об'єктом психологічних і педагогічних досліджень усіх провідних країн світу та пріоритетним напрямом розвитку потужних бізнес-структур. В Україні це закріплено на законодавчому рівні у Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. Освіта визнається «державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства» (див. ст. 5, п. 1) та є «основною інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та державою».

Розбудовуючи сучасну українську освітню систему важливо виробити інструменти реалізації інноваційних ідей, які вже затверджені законодавчо та задекларовані у концепції «Нова українська школа». До них відноситься профілізація навчання в 10–12 класах закладів загальної середньої освіти за двома спрямуваннями – академічним і професійним. Що передбачає створення особливих нових для нашої освітньої системи навчальних планів, розроблення і впровадження відповідних технологій навчання.

На жаль, загальної дидактичної моделі здобуття профільної середньої освіти в Україні не презентовано в жодній науковій публікації, а тому відсутні порівняльні дидактичні дослідження з питань ефективності та результативності вже існуючих підходів в організації профільного навчання. Також спостерігається формальний підхід до профільного навчання – коли підміняється сама ідея досягнення компетентісно ціннісного академічного та професійно-орієнтаційного результату у випускників на можливість підготуватися до зовнішнього незалежного оцінювання. Проблемним питанням для реалізації концепції «Нова українська школа» та новітнього освітнього законодавства є і якість педагогічних кадрів. За цих умов на педагогічні колективи закладів загальної середньої освіти та їх керівництво покладається нова відповідальна місія педагогічного експериментування з метою обґрунтованого вибору власного місця в освітньому полі профільного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш потужний вплив на свідомість людинознавців в останні десятиліття (на наш погляд) має когнітивістика [1]. Таким шляхом тенденція психологізації педагогічного знання стає не тільки інструментально-тестовою, але і філософсько-освітньою течією, що має вплинути на перспективи у формуванні та реалізації як загальних освітницьких ідей, так і на формування умов для задоволення індивідуальних потреб людини. Це стосується і дидактичної проблеми реалізації ідеї профільного навчання в освітньому просторі України.

У дидактичному доробку української педагогіки вже існує досвід розроблення проблематики профілізації змісту навчання старшокласників [7]. Найбільш послідовно і системно працюють над вивченням цієї проблематики вчені Інституту педагогіки НАПН України [9 – 12]. Основними питаннями дослідження стали: формування змісту профільних предметів та курсів за вибором, його фундаменталізація та варіатизація, реалізація особистісно орієнтованої парадигми навчання та визначення теоретико-методичних орієнтирів для досягнення компетентісних результатів. Але в нинішніх умовах розвитку освітньої системи постає завдання створення конкурентоспроможного і якісного освітнього простору, в якому організація профільного навчання максимально відповідатиме освітнім потребам замовників освіти. Такі дослідження мають проводитися міждисциплінарно, що ускладнює досягнення поставленої мети, але і спонукає на пошук нових інструментів вирішення проблеми.

Мета статті – висвітлити один з варіантів реалізації ідеї профільного навчання в конкретному закладі освіти через організацію науково-педагогічного експерименту.

Виклад основного матеріалу. Розроблення моделі та технології профільного навчання в закладі загальної середньої освіти актуалізує багато не відрефлексованих, а отже, і не розроблених експериментальних моментів, які часто впроваджуються за фаховою інтуїцією, а не на основі відповідного психолого-педагогічного обґрунтування. Перед педагогічними колективами, орієнтованими на успішний та визнаний колегами освітній результат у профільному навчанні постає питання цілеспрямованого експериментального вивчення нових освітніх процесів або у польових умовах реального навчально-виховного процесу, або в лабораторних умовах семінарів-тренінгів з імітацією проблемних моментів, що потребують уточнення, конкретизації та розв'язання, та у заняттях з підвищення фахової теоретичної і методичної майстерності керівників і учителів. Через педагогічний експеримент вводиться потужний науково-педагогічний інструментарій у роботу вчителя. Так, доробок педагогічного колективу і кожного і його члена стає структурованим і може бути узагальнений та поширений у вигляді досвіду профільного навчання.

Розглянемо приклад розроблення та організації науково-педагогічного експерименту з профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням. На основі освітнього замовлення потенційних учнів 10–12 класів та їх батьків виявляється потреба у певному змістовому спрямуванні профільного навчання та основних очікуваних результатах.

Аналізуються можливості й потреби педагогічного колективу в реалізації певних фахових надбань через науково-педагогічну експериментальну діяльність. Обговорюються вже існуючі ідеї та підходи, висуваються гіпотези, вивчаються особливості і можливості проблеми в розвитку закладу освіти тощо. Ухвалюється колегіальне рішення про входження в науково-педагогічний експеримент за проблемою, яка потребує нестандартного розв'язання. Найпоширенішими проблемами є такі: 1) освоєння і впровадження вже розроблених технологій та змісту профільного навчання – тобто тут акцент на підвищення фахової майстерності педагогічного колективу і адаптація загальної дидактичної моделі до умов конкретного закладу загальної середньої освіти; 2) розроблення локальної концепції та моделі профільного навчання – що передбачає проведення складного довготривалого етапу творіння, сміливості та наполегливості на шляху в створенні власної дидактичної моделі.

Усі етапи входження в експеримент необхідно документувати не тільки за юридичними нормами, а й на рівні теоретичних і методичних розроблень, протоколів засідань, педагогічних нотатків.

Далі розробляється програма науково-експериментальних дій. У ній на основі проведених досліджень освітнього замовлення, результатів діяльності педагогічного колективу та його потенційних можливостей, за згодою основних учасників *обґрунтовується актуальність заявленої наукової проблематики* та суспільна цінність/значущість результатів для місцевої громади та розвитку українського суспільства у цілому, формулюються спільні цінності та принципи співробітництва.

На основі висловлених і зафіксованих у довільній формі принципів домовленостей у досягненні ціннісного освітнього результату розробляються основні положення експериментальної роботи, готуються документи для офіційного початку її.

Далі розглядається організація експериментальної роботи в школі з математичним профілем. Обране для експериментування змістове спрямування є кроком з розвитку змісту профільного навчання та посилення суспільної значущості закладу освіти для культурного укріплення місцевої громади. Науково-педагогічна експериментальна робота в цьому регіоні не є пріоритним напрямом для органів місцевого самоврядування, а тому етап узгодження на рівні вироблення загальної концепції розвитку профільного навчання в районі не висвітлюється.

Формулюється педагогічна проблема: «Розроблення дидактичної моделі та технології профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням для Ягнятинської загальноосвітньої школи I–III ступенів Ружинського району Житомирської області».

Визначаються об'єкт і предмет дослідження: об'єкт – освітній процес у закладах загальної середньої освіти; предмет – організація профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням у Ягнятинській загальноосвітній школі I–III ступенів Ружинського району Житомирської обл.

Коротко характеризується зміст та методологія дослідження. Мета дослідження: забезпечити системний розвиток профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням на основі розробленої та експериментально апробованої дидактичної моделі. *Гіпотеза дослідження.* Організація профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням в Ягнятинській загальноосвітній школі I–III ступенів Ружинського району Житомирської обл. сприятиме задоволенню освітніх потреб старших підлітків, досягненню ними високих результатів у навчанні та особистісному розвитку, формуванню ключових компетентностей за умов розроблення і впровадження відповідної дидактичної моделі, створення технології профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням та організації підготовки педагогічних кадрів для реалізації її.

Завдання дослідження:

- 1) з'ясувати стан розв'язування проблеми в теорії і практиці шкільного навчання;
- 2) розробити концепцію профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням у Ягнятинській загальноосвітній школі I–III ступенів Ружинського району Житомирської обл.;
- 3) визначити ефективні технології профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням;
- 4) розробити та апробувати модель варіативної та інваріантної структури змісту профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням;
- 5) розробити та апробувати загальну технологію профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням та педагогічні технології формуванню ключових компетентностей в учнів 10–12 класів;
- 6) визначити і описати місце і роль управлінської складової в організації та забезпеченні профільного навчання в Ягнятинській загальноосвітній школі I–III ступенів Ружинського району Житомирської області;
- 7) розробити пеоспективний план розвитку освітнього середовища на базі Ягнятинської загальноосвітньої школи I–III ступенів Ружинського району Житомирської області;
- 8) з'ясувати шляхи впровадження отриманих експериментальних результатів у практику профільного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Методологію дослідно-експериментальної роботи складають класичні підходи до організації педагогічного експерименту та психологізації методичної роботи вчителя, описані Едвардом Лі Торндайком, Петром Федоровичем Каптеревим, Георгієм Петровичем Шедровицьким, Петром Яковичем Гальперіном, Володара Вікторовича Краєвського, на фундаменті філософії співпраці, служіння одне одному та особистісно-зорієнтованої цінності результатів для учасників наукової співпраці [2–6; 8; 13].

Відповідно до етапу, завдань і вихідних даних розробляється методика експериментальної роботи із застосуванням загальнонаукових теоретичних та емпіричних методів пізнання до накопичення, оброблення та інтерпретації необхідної інформації, методу педагогічного експерименту, психолого-педагогічних методів збирання даних про стан та розвиток окремих складових і явищ освітнього процесу, особистості в умовах педагогічного експерименту і багатофакторного аналізу результатів формувального експерименту, математичних і статистичних методів оброблення кількісних даних.

Провідний дидактичний принцип науково-педагогічного експерименту: «Не зашкодь!».

Нормативну базу експериментальної роботи становлять Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Про інноваційну діяльність», «Про місцеве самоврядування», Національна стратегія розвитку освіти до 2021 року, Державний стандарт базової і повної середньої освіти, концепція профільного навчання у старшій школі, Типове Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр), укази і розпорядження Президента України та постанови Кабінету Міністрів України і Міністерства освіти і науки України щодо забезпечення здобування громадянами України загальної середньої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягатиме в розробленні та конкретизації поняття «профільне навчання за еколого-економічним спрямуванням», у теоретико-методичному обґрунтуванні та апробації концепції, дидактичної моделі і загальної технології профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням, розробленні та апробації педагогічних технологій формування ключових компетентностей в учнів 10–12 класів.

Теоретична і практична значущість дослідження полягає у розвитку теорії профільного навчання та теорії змісту освіти, удосконаленні теоретично-методичної бази

організації профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням у закладах загальної середньої освіти, створенні умов для системного розвитку профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням у закладах загальної середньої освіти.

Очікуваний соціальний ефект впровадження результатів дослідження полягає в розвитку теоретико-методичного забезпечення профільного навчання, що позитивно вплине на якість повної загальної середньої освіти і забезпечення освітніх потреб населення України.

Вірогідність результатів експерименту забезпечуватиметься комплексним застосуванням загальнонаукових і психолого-педагогічних методів дослідження, що дасть змогу найбільш об'єктивно інтерпретувати та оцінити проміжні й кінцеві результати дослідження та обґрунтувати соціальний ефект від впровадження дидактичної моделі та технології профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням для закладів загальної середньої освіти; проведенням експертної оцінки поточних результатів експериментальної роботи та достовірності теоретичних висновків; апробацією поточних і кінцевих ресурсів на всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях.

Плануються терміни проведення експерименту за етапами: організаційно-підготовчий; констатувально-діагностичний; формувальний; узагальнювальний.

Основні завдання етапів.

Організаційно-підготовчий етап:

- 1) визначити та науково обґрунтувати тему, мету і завдання дослідно-експериментальної роботи;
- 2) з'ясувати стан розв'язування проблеми в теорії і практиці шкільного навчання;
- 3) провести установчу та робочі науково-методичні наради з організації дослідно-експериментальної роботи;
- 4) визначити регламент науково-педагогічної взаємодії учасників експерименту;
- 5) розробити методiku проведення дослідно-експериментальної роботи;
- 6) уточнити контрольні терміни виконання завдань наступних етапів;
- 7) відпрацювати діагностичний інструментарій та провести методичні семінари з підготовки учителів;
- 8) підбиття підсумків організаційно-підготовчого етапу.

Констатувально-діагностичний етап:

9) проаналізувати педагогічний досвід з проблеми організації профільного навчання та ведення педагогічного експерименту;

10) здійснити комплексну діагностику готовності учасників до роботи в експериментальному режимі, очікуваних особистісних результатів від наукової співпраці, потреб у науково-методичному забезпеченні експериментальних заходів;

11) розробити концепцію профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням в Ягнятинській загальноосвітній школі I–III ступенів Ружинського району Житомирської обл.;

12) визначити ефективні педагогічні технології профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням;

13) провести інтенсиви для вчителів з опанування базовими педагогічними технологіями, філософії та методики формування змісту профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням;

14) визначити заклади загальної освіти для проведення порівняльних оцінювань навчальних досягнень учнів;

15) розробити критерії порівняльного оцінювання навчальних досягнень учнів 9–11 кл.;

16) провести констатувальне психолого-педагогічне діагностичне дослідження учнів 9–11 класів експериментальних і контрольних закладів загальної середньої освіти;

17) підбиття підсумків концептуально-діагностичного етапу, корегування науково-методичних завдань на наступний етап.

Формувальний етап:

18) розробити модель варіативної та інваріантної структури змісту профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням;

19) розробити технологію профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням для Ягнатинської загальноосвітньої школи I–III ступенів Ружинського району Житомирської обл.;

20) визначити методикку апробації розроблених матеріалів;

21) визначити і описати місце і роль управлінської складової в організації та забезпеченні реалізації концепції профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням в Ягнатинській загальноосвітній школі I–III ступенів Ружинського району Житомирської обл.;

22) апробувати модель варіативної та інваріантної структури змісту профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням;

23) апробувати технологію профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням;

24) провести діагностику фахових досягнень учителів та керівників освіти з проблеми дослідження;

25) підбиття підсумків формувального етапу;

26) формулювання методичних рекомендацій.

Узагальнювальний етап:

27) розробити перспективний план розвитку освітнього середовища на базі Ягнатинської загальноосвітньої школи I–III ступенів Ружинського району Житомирської обл.;

28) з'ясувати шляхи впровадження отриманих експериментальних результатів у практику профільного навчання в закладах загальної середньої освіти;

29) здійснити багатофакторний аналіз результатів формувального експерименту;

30) здійснити експертне оцінювання педагогічної доцільності й ефективності розробленої дидактичної моделі та технології профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням та педагогічних технологій формування ключових компетентностей в учнів 10–12 класів;

31) здійснити коригування теоретичних і практичних висновків дослідно-експериментальної роботи;

32) розробити теоретико-методичні рекомендації щодо організації профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням у закладах загальної середньої освіти на основі розроблених та апробованих дидактичної моделі та технології;

33) підведення підсумків узагальнювального етапу та дослідно-експериментальної роботи в цілому; оприлюднення результатів в науково-педагогічних виданнях.

Висновки. Загальні тенденції розвитку освіти є зовнішніми дидактичними умовами для розроблення будь-якої педагогічної проблеми на локальному рівні. Але для реалізації ідеї потрібні ще і міцне теоретичне підґрунтя, внутрішні педагогічні ресурси, адміністративна відповідальність і воля до перемоги над непередбаченими випробуваннями, що також складає дидактичними умовами успішного науково-педагогічного експерименту.

Проблема реалізації ідеї профільного навчання не може бути розв'язана одним адміністративним рішенням – вона вирішується через багаторічні експериментальні дослідження в різних громадах і на різних рівнях управління освітніми процесами. Тоді можна буде говорити вже про традиції профільного навчання в Україні та його переваги перед іншими формами організації навчання в підлітковому віці.

Література

1. Gardner H. *The Mind's New Science: The History of Cognitive Revolution*. Harper Collins Basic Books, 1987.
2. Гальперин П. Я. *Лекции по психологии: Учебное пособие для студентов вузов*. Москва: Книжный дом «Университет»: Высшая школа, 2002. 400 с.
3. *Думать – это профессия* : сборник интервью / П. Г. Щедровицкий ; ред. О. Ракица, М. Волгина. Москва: ЗАО «Журнал Эксперт», 2000. 96 с.
4. Каптерев П. Ф. *Педагогическая психология для народных учителей, воспитателей и воспитательниц*. URL: http://elilib.gnpbu.ru/text/kapterev_pedagogicheskaya-psihologiya_1914/ifs/1/
5. Краевский В. В. *Методология педагогики* : пособие для педагогов-исследователей. Чебоксары: Изд-во Чувашского университета, 2001. 244 с.
6. Крокер Л. *Введение в классическую и современную теорию тестов* : учебник / Л. Крокер, Дж. Алпина ; под общ. ред. В. И. Звонникова, М. Б. Челышковой. Москва: Логос, 2010. 668 с.
7. Кушнір В. М. *Профільне навчання в історії розвитку вітчизняної школи (друга половина XIX – XX ст.)* : монографія. Умань: Видавець «Сочинський», 2016. 418 с.
8. *Принципы обучения, основанные на психологии* / Э. Торндайк ; Психология как наука о поведении / Д. Б. Уотсон ; авт. предисл., коммент. к. К. Карелин. Москва: АСТ, 1998. 704 с.
9. *Профільне навчання. Нормативно-правові й теоретико-методичні засади* / [авт. кол.: Л. А. Липова, В. І. Кизенко, Г. О. Васильська, С. Е. Трубочева та ін.]. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 160 с.
10. *Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку: Наук.-доп. бібліогр. покажч.* / уклад.: Л. О. Пономаренко, Л. І. Ніколюк, Л. І. Самчук, І. М. Каневська; наук. консультант і авт. вступ. ст. В. І. Кизенко; наук. ред. і відп. за вип. Т. Ф. Букшина ; бібліогр. ред. Є. К. Бабич ; рец. Н. М. Бібік. Київ, 2004. Вип. 1. 163 с.
11. *Теоретико-методичні засади вивчення літературних курсів за вибором у профільній школі* : монографія / кол. авт.: Яценко Т. О., Шевченко З. О., Бійчук Г. П., Фасоля А. М., Паламар С. П., Логвіненко Н. М., Братко В. О. Київ: Педагогічна думка, 2012. 200 с.
12. *Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі: теорія і практика* : колективна монографія / [авт. кол.: Г. О. Васильська, В. І. Кизенко, С. Е. Трубочева, О. В. Барановська, С. В. Косянчук та ін.] ; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васильської. Київ: Педагогічна думка, 2015. 288 с.
13. Щедровицкий Г. П. *Избранные труды*. Москва: [б. и.], 1995. 759 с.